

ETIMOLOGIA TERMENULUI RUSESC *PROSAK*

Dr. phil. Johann BETTISCH

Numărul cuvintelor cu originea învăluită în neguri devine din ce în ce mai mic, pe măsură ce etimologia și istoria evoluției lor se limpezește. Pentru cazul de față voi utiliza un cuvânt din expresia rusească *popast' v prosak* care se traduce prin „a da de bucluc, de necaz, a o încurca rău de tot”. Termenul *prosak* din expresia dată a rămas până acum neexplicat, deși încercările s-au ținut lanț. În afară de prezența sa în această unitate frazeologică cuvântul *prosak* nu este asociat cu nici un alt cuvânt al limbii. M. Vasmer menționează în dictionarul său etimologic că Maximov deduce *prosak* din cuvântul cu aceeași formă, dar desemnând un dispozitiv de răsucit frânghii, presupunând că ceva/cineva care cade între firele puternic tensionate ale dispozitivului este deteriorat sau vătămat de mașină; deci dă de bucluc. Greu de crezut. Vasmer însuși încearcă să-l apropie de cuvântul *prosit'* a cere, pentru că dacă omul a ajuns să ceară, înseamnă că este la necaz. Păreră noastră nu confirmă nici soluțiile date, nici etimologia multiplă a cuvântului.

În căutarea unei explicații mai verosimile, credem că ar trebui pornit de la singurul cuvânt cu care *prosak* este asociat, anume *popast'*, a cădea, a nimeri, a ajunge undeva înăuntru de unde nu există scăpare. Rezultă că *popast'* trebuie să denote ceva în care se poate „cădea”, „nimeri” sau „ajunge”. În fondul propriu al limbii ruse nu au fost identificate cuvinte cu sens adecvat și apropiate fonetic, de aceea urmează a se verifica dacă nu putea să fi fost preluat dintr-o altă limbă. Precizăm că de

limba literară expresia a fost preluată pe la începutul perioadei moderne din graiuri, unde termenul a ajuns într-o perioadă istorică mai veche. Într-o asemenea optică se află la îndemână prezumția că *prosak* ar putea proveni – în condiții lingvistice și sociale adecvate – din cuvântul german *Brotsack* „sac penru pâine, traistă”. Cuvântul nu provine, evident, din limbajul îngrijit al nobilimii, ci din cel al oamenilor care păzesc vite, lucrează pe câmp, în pădure, ateliere sau la construcții și care în timpul zilei mănâncă din traistă, deoarece acasă se întorc doar seara. Este vorba ce oameni care nu cunos germana literară ci vorbesc dialecte. Or, într-un asemenea caz [b] inițial își pierde sonoritatea, devine [p], [t] după [o] lungit de accent se aude slab, iar ca urmare a acestor fenomene în dialect cuvântul sună [pró'sak], ceea ce poate fi auzit de un nevorbitor al germanei ca [prosak].

Ca fapt colateral menționez că *Brot* înseamnă „pâine”, dar în asocierie cu alți termeni desemnează un fel de masă, precizată de determinantul pus mereu în stânga: *Abendbrot*, „seară+pâine”, adică pâinea, masa de seară, „cina”, *Brotzeit*, „pâine+timp”, „timpul gustării” sau *Brotkammer*, „pâine+cămară”, camera de alimente, provizii”. Astfel nici *Brotsack* nu semnifică doar traistă cu pâine, ci și traistă cu mâncare, în general. Sensul cuvântului s-a extins însă metonimic de la obiectul denumit inițial, traistă, adică un receptacol, și la conținutul acestui receptacol, însemnând de acum nu numai „traistă” ci și „merinde”, după cum rezultă din formularea [*ta prótsack ríxta*] „a pregăti gustarea” de dus la câmp, la lucru la școală etc., chiar dacă această mâncare nu va fi dusă într-o traistă, ci într-o servietă sau învelită întrun șervet va fi purtată sub braț. Termenul persista în diferitele graiuri șvăbești, ca de pildă în cel din Lovrin, încă din vremea colonizarea Banatului cu populații aduse din Vestul Germaniei; tot din acea sursă cuvântul putea

ajunge și în Rusia prin meseriașii nemți are și-au găsit de lucru acolo în perioade contactelor mai intense ale acestui stat cu Europa occidentală, întărite prin politica lui Petru I.

În *Brotsack* > *prosak* deci – merinde, mîncare sau/și receptacolul în care se află, traista pleacă de acasă plină, se întoarece goală. Ce a fost înăuntru - nu mai există. S-a mîncat. În ce dificultate sau necaz mai mare poate cădea ceva sau cineva, în afară de a fi desființat, mîncat, la propriu sau nu? Și acolo nu intră de bună voie și nesilit nimeni, acolo „se cade” înăuntru din greșală sau sub influențe externe. Rusa folosește frecvent verbul a cădea asociat cu situații supărătoare: *popast' v zasadu* „a cădea într-o ambuscadă”, *popast' v okruženue* „a cădea în încercuire, *popast' v bedu* „a cădea într-o nenorocire, a intra la apă” etc., în care expresii substantivul la acuzativ a fost înlocuit la un moment dat cu *prosak* din motive stilistice, deoarece acest termen accentua registrul negativ al celorlalte noțiuni apropiate ca gen, le ridică gradul de generalitate, dar le putea oferi în plus – ce puțin astăzi i se poate atribui unde este cazul – și o nuață ușor ironică. Trecerea accentului de pe silaba înii în cuvîntul de origine (în compuse germane cuvîntul de bază care stă în dreapta de regulă pierde accentul în favoarea determinantului care se aglutinează în stînga) pe silaba a doua a cuvîntului împrumutat: *Brótsack* > *prośák* pare a fi o normă în limba rusă, penru că și la împrumuturi ulterioare procedeul este analogic:

Germană	Rusă	Semnificație
<i>Blóckhaus</i>	[<i>blokǵáuz</i>]	blochaus
<i>Bútterbrot</i>	[<i>búterbród</i>]	pâine cu unt
<i>Kurort</i>	[<i>kurórt</i>]	stațiune balneară
<i>Maßstab</i>	[<i>masştáb</i>]	scară topografică
<i>Rúcksack</i>	[<i>rjuksák</i>]	raniță, rucsac
<i>Schlagbaum</i>	[<i>şlagbáum</i>]	barieră

În concluzie: ipoteza că termenul german *Brotsack* poate fi etimonul cuvântului rusesc *prosak* cu etimologie până acum neclarificată ni se pare corectă și acceptabilă.

ZUSAMMENFASSUNG

Das Wort *prosak* des russischen Ausdrucks *popast' v prosak* „in Teufels Küche zu geraten“ hatte bislang keine solide etymologische Erklärung. Der Autor beweist im obigen Beitrag, dass und wieso mittels komplizierten sozialen und sprachlichen Faktizitäten das besagte Wort vom deutschen Termin *Brotsack* abstammt.